

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ԿՏՐՎԱԾՔՈՎ

Սեդա Նահապետյան

Երևանի պետական համալսարանի տնտեսագիտության և կառավարման

ֆակուլտետի ասպիրանտ

Էլ. փոստ՝ sedanahapetyan@mail.ru, հեռ.՝ +37491007333

Բանալի բառեր՝ սահմանադրականություն, սահմանադրականության բնութագիր, մակարդակ, տարրեր, ցուցանիշներ:

Սահմանադրականության հասկացությունը, բնութագիրը. Ներկայիս անընդհատ զարգացող ու փոփոխվող աշխարհում սահմանադրականությունը հանդես է գալիս որպես պետության զարգացվածության գնահատման առանցքային չափորոշիչ:

Արդի իրավական-քաղաքական գրականության մեջ օգտագործվում են սահմանադրականության սահմանման տարաբնույթ մոտեցումներ: Իրավաբանական ուսումնասիրություններում արտահայտված առաջին մոտեցմամբ սահմանադրականությունը սահմանվում է որպես սահմանադրությամբ սահմանափակված պետական կառավարում, երկրորդ մոտեցմամբ՝ սահմանադրականությունը ուսմունք է սահմանադրության՝ որպես պետության և հասարակության և նրանց փոխհարաբերությունները սահմանառոտ հիմնական օրենքի մասին: Ըստ սահմանադրականության քաղաքագիտական մեկնության սահմանադրականությունը կառավարման սահմանադրական մեթոդների վրա հիմնված քաղաքական համակարգ է: Ներկայումս սահմանադրականության մակարդակը ասոցացվում է, ավելին՝ շատ չափով կանխորոշում է պետության տնտեսական զարգացման մակարդակը: Այս առումով սահմանադրականությունը դառնում է տնտեսագիտության քննարկման խնդրո առարկա:

Նշելով սահմանադրականություն հասկացության բազմիմաստությունը՝ հարկ է նկատել, որ այն նախևառաջ իրավական գաղափարախոսություն է, որն ուղղված է դեսպոտիզմի կանխմանը և անձնական ազատությունների երաշխավորմանը, ինչն առաջարկում է սկզբունքների ձևավորում, որոնց պետք է համապատասխանի

հասարակական իշխանության կազմակերպումը: Սահմանադրականությունը պատմականորեն որպես գաղափարախոսություն նախորդել է սահմանադրությունների ստեղծմանը: Այն չի նույնացվում սահմանադրության՝ որպես հիմնական օրենքի առկայության հետ:

Որպես իրավական քաղաքական ֆենոմեն սահմանադրականությունը առավել լավ բնութագրվում է այն բնորոշող սկզբունքների միջոցով՝ ընտրովի ներկայացուցչություն, օրենքի գերակայություն և իշխանությունների տարանջատումը: Ժամանակակից սահմանադրաիրավական գիտությունում ձևավորվել են սահմանադրականության հասկացության սահմանման երեք հիմնական մոտեցումներ՝ քաղաքական, պատմափիլիսոփայական և իրավաբանական:¹

Քաղաքական ասպեկտում սահմանադրականությունը բնորոշվում է որպես կոնսենսուսի հիման վրա պետության և հասարակության միջև հատուկ բնույթի հարաբերություններ, որպես գաղափարաքաղաքական դոկտրինա և շարժում:

Պատմափիլիսոփայական ասպեկտում՝ որպես ուսմունք սահմանադրության, բնական իրավունքի, պետության պայմանագրային ծագման, պլուտոկրատիայի, տիրանիայի, դեսպոտիզմի, դեմոկրատիայի մասին:

Իրավաբանական ասպեկտում սահմանադրականությունը նեղ իմաստով հասկացվում է որպես սահմանադրական մեթոդների հիման վրա պետական իշխանության գործունեության հատուկ ռեժիմ, իսկ առավել լայն ընկալմամբ՝ քաղաքաիրավական բարդ համակարգ: Իրավաբանական ասպեկտում սահմանադրականությունը հանդիսանում է համակարգ, որի մեջ մտնում են սահմանադրական նորմերը, սահմանադրությունը, բայց ոչ որպես ինչ որ կարծրացած, ստատիկ երևույթ, այլ սահմանադրությունն իր դոկտրինալ հիմքերով, սահմանադրության կոնցեպցիան, փիլիսոփայությունը, էությունը արտահայտող իրավաքաղաքական արժեքների համակարգով, ինչպես նաև դրա կիրառման պրակտիկայով:

Սահմանադրականության իրավաքաղաքական համակարգի այլ բաղադրատարրերից բացի կարևոր նշանակություն ունեն դրա այնպիսի տարրեր,

¹ Кравченко В. В. Конституционное право Украины: Учебное пособие. -Изд. 3-е, исправл. и доп. - К.: Атика, 2004 - 512 с

²Кравченко В. В. Конституционное право Украины: Учебное пособие. -Изд. 3-е, исправл. и доп. - К.: Атика, 2004 - 512 с

Գ.Շարությունյան- Սահմանադրական զարգացումների արժեքանական հիմնախնդիրներն արդի

ինչպիսիք են սահմանադրական իրավագիտակցությունը, սահմանադրական իրավահարաբերությունները և սահմանադրական օրինականությունը, որի ներդրմանն էլ ուղղված է այս բարդ համակարգի գործունեությունը: Մահմանադրականության համակարգի այսպիսի տարրերի «հավաքածուն» առավել լիարժեք է արտահայտում այս սոցիալ-իրավական երևույթի էությունը:

Այսպիսով սահմանադրությունը և սահմանադրականությունը նույնական չեն: Ինչպես նշում է գերմանացի հետազոտող Վոյտը սահմանադրականությունը բազմամակարդակ համակարգ է, որն գործառնապես դուրս է գալիս սահմանադրության և ընդհանրապես իրավունքի շրջանակներից և արտահայտում է ժողովրդի մենթալիտետի և կենցաղի առանձնահատկությունները:²

Մահմանադրականությունը մշտապես զարգացող դինամիկ համակարգ է : Մահմանադրական զարգացումների պատմությունն ինքնին այլ բան չէ քան սոցիումի ինքնաճանաչման, ժամանակի մեջ հասարակական գոյի իմաստավորման ու դրա վրա խարսխված համակեցության պատմություն:³

2004 թվականին Սանտյագոյում (Չիլի) հրավիրված Մահմանադրական իրավունքի միջազգային ընկերակցության գագաթնաժողովում քննարկումների առանցքն էր դարձել «Մահմանադրականություն՝ նոր աշխարհ, հին դոկտրինաներ» թեման: Արված կարևոր հետևություններից մեկն այն էր, որ չի կարող համապարփակ ու իդեալական սահմանադրություն լինել: Այն յուրաքանչյուր հասարակության արժեհամակարգային ընդհանրացումն է, որի հիմքում անհրաժեշտաբար պետք է դրվեն նաև միջազգային սահմանադրագիտության կողմից ճանաչման արժանացած որոշակի ընդհանուր սկզբունքներ ու մոտեցումներ:⁴

Մահմանադրությունը կոչված է երաշխավորելու հանրային կյանքի դինամիկ հավասարակշռությունը, հանդես գալու որպես կենսագոյի հիմնարար ու ժամանակի մեջ իմաստավորված արժեքներից բխող կանոնների շուրջ շարունակաբար նորոգվող հասարակական համաձայնություն: Մակայն սահմանադրական տեքստային լուծումները, դրանց բովանդակային

²Кравченко В. В. Конституционное право Украины: Учебное пособие. -Изд. 3-е, исправл. и доп. - К. : Атика, 2004 - 512 с

³Գ.Հարությունյան- Մահմանադրական զարգացումների արժեքանակական հիմնախնդիրներն արդի մարտահրավերների դիտանկյունից, <http://www.concourt.am/armenian/structure/president/articles/article-harutyunyan-2014.pdf>:

⁴ Տես նույն տեղում

զարգացումները դեռևս բավարար չեն: Էականն այդ լուծումների ու իրական կյանքի միջև անջրպետի հաղթահարումն է, որն այսօր դարձել է մեր պետական օրակարգի առանցքային խնդիրներից մեկը:⁵

Վերը նշվածից հետևում է, որ հասարակական հարաբերությունների «սահմանադրականացումը», ընդհանուր համաձայնությամբ համապարտադիր վարքագծի կանոնների սահմանումը նախ և առաջ ելնում է տվյալ հասարակության սոցիալ-մշակութային արժեքների ողջ համակարգից, սոցիումի վարքի հոգեբանաբարոյական հիմքերից և ձևավորում է սահմանադրական մշակույթի համապատասխան մակարդակ: Ինչպես նշվում է գրականությունում «ընդհանուրը յուրաքանչյուր սահմանադրության համար հանդիսանում է դրա արժեքային ուղղվածությունը. ցանկացած սահմանադրություն ելնում է իշխանությունների կողմից որպես տվյալ քաղաքակրթության համար արժեք ճանաչվող բազային դրույթներից և այս կամ այն կերպ ամրագրում է դրանք»:⁶

Քաղաքակրթության ժամանակակից ձեռքբերումների հունում սահմանադրական մշակույթի հիմնական բնութագիրը կայանում է նրանում, որ երկրի Հիմնական օրենքը պետք է ներառի քաղաքացիական հասարակության ողջ հիմնարար արժեքների համակարգը, երաշխավորի դրանց կայուն և ապահով պաշտպանությունը և վերարտադրությունը: Այդ արժեքներն իրենց հերթին ձևավորվում են դարերի ընթացքում, յուրաքանչյուր սերունդ վերաիմաստավորում է դրանք և իր լրացումներով երաշխավորում հետագա զարգացումը: Հաջողությունը ուղեկցում է այն ազգություններին, որոնց մոտ այս շրթան չի ընդհատվում: Հետևաբար «սահմանադրական մշակույթը» առավել բացված կարելի է բնութագրել որպես պատմականորեն ձևավորված, կայուն, սերունդների փորձով հարստացված որոշակի արժեքային համակարգ, որն ընկած է հասարակական կենցաղի հիմքում և նպաստում է բարոյական և հոգեբանական իմաստավորման հիմքի վրա հիմնարար վարքագծի կանոնների սահմանմանը և իրագործմանը:

Սահմանադրությունը պետք է մարմնավորի հասարակության արժեքային համակարգը, հանդիսանա պետության և քաղաքացու սոցիալական վարքագծի

⁵ Գ.Հարությունյան- Սահմանադրական զարգացումների արժեքանակական հիմնախնդիրներն արդի մարտահրավերների դիտանկյունից, <http://www.concourt.am/armenian/structure/president/articles/article-harutyunyan-2014.pdf>:

⁶ Арутюнян Г. - Конституция и конституционализм в контексте конституционной культуры нового тысячелетия, <http://www.concourt.am/armenian/structure/president/articles/article-ru-2012.pdf>:

հիմնարար արժեքների շուրջ հասարակական գիտակցված համաձայնության արդյունք: Սահմանադրականությունը ներկայանում է որպես իրական հասարակական կյանքում սահմանադրական արժեքների համակարգային և իմաստավորված առկայություն, ինչի վրա հիմնվում է ողջ իրավական համակարգը:

Սահմանադրականության մակարդակի գնահատման տեսամեթոդաբանական մոտեցումները: Սահմանադրականության բարձր մակարդակն ապահովում է անհատի, քաղաքացիական հասարակության և պետության իրավական-տնտեսական անվտանգության երաշխավորումը, որն էլ իրենից ներկայացնում է այսօրվա սահմանադրա-դեմոկրատական աշխարհակարգում դրսևորվող միտումները:

Հայտնի է, որ պետական կառավարումը դա պետական իշխանության մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց գործունեությունն է: Պետական կառավարման տեսությունում գոյություն ունեն պետական կառավարման երեք հիմնական մոտեցում՝ իրավական, քաղաքական և կառավարչական:

Իրավական մոտեցման համաձայն՝ պետության կառավարման առանցքային արժեքներն են իրավունքի գերակայությունը, քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանությունը: Պետական պաշտոնյան ենթակա է ոչ միայն իր ղեկավարությանը, այլև առաջին հերթին իրավական պետության և սահմանադրության պահանջներին:

Քաղաքական մոտեցման համաձայն՝ պետական կառավարման հիմնական խնդիրը հանդիսանում է ժողովրդի կամքի մաքսիմալ իրագործումը և դրա արտացոլումը պետական քաղաքականության մեջ (սոցիալական պետության սկզբունքներ):

Կառավարչական մոտեցման համաձայն՝ պետական կառավարման հիմնական արժեքները պետք է լինեն արդյունավետությունը և տնտեսումը (որակյալ կառավարման սկզբունքներ): Հիմնական խնդիրը այստեղ նրանում է, որ ապահովվի ցանկալի արդյունք նվազագույն ծախսերով կամ քաղվի մաքսիմալ արդյունք կատարված ծախսերից:

Պետության իրավական, սոցիալական և որակյալ կառավարման սկզբունքները հենց այն սկզբունքներն են, որոնք պետք է իմպլեմենտացվեն

սահմանադրությունում: Այս սկզբունքները ընկած են սահմանադրականության գաղափարի հիմքում: Երեք մոտեցումների համար ընդհանուր խնդիր է, որպեսզի իշխանությունների և դրանց պաշտոնոտար անձանց գործողությունները համապատասխանեն ձևավորված սկզբունքներին՝ իրավունքի գերակայության (իրավական մոտեցում), ժողովրդի կամքի իրագործման (քաղաքական մոտեցում) և սոցիալ-տնտեսական արդյունքի ստացման (կառավարչական մոտեցում):

Եթե ֆորմալ առումով, որպես նպատակ-իդեալ սահմանադրականությունը ամրագրված է սահմանադրությունում որպես ռազմավարական հայեցակարգ, ապա որպես առաջնային, կոնկրետ և էֆեկտիվ ծրագրի վեկտոր, որը հաշվի է առնում սոցիալ-քաղաքական կյանքի փաստացի վիճակը, սահմանադրականությունը դրված է պետության սահմանադրաիրավական քաղաքականությունում և կոչված է բազմասպեկտ կյանքի կոչման: Ակնհայտ է, որ ցանկացած ծրագրի արդյունավետ իրականացում պահանջում է համակարգային հսկողություն դրա իրականացման ամբողջ գործընթացում, ինչպես ժամանակին անհրաժեշտության դեպքում արդյունքների ուղղման, այնպես էլ՝ իրական կյանքի անընդհատ փոփոխվող պայմաններում իրագործման մոտեցումների հնարավոր կատարելագործման նպատակով: Հենց այս նպատակի համար է կարևորվում սահմանադրական էվոլյուցիայի գնահատումը:

Եթե սահմանադրականությունը դիտենք որպես պետական գաղափարախոսություն անընդհատ հետևողականորեն կատարելագործվող անհատ-հասարակություն-պետություն համակարգի ստրատեգիական նախագիծ, ապա սահմանադրականության էվոլյուցիայի հսկողությունը կարելի է իրականացնել երկու ուղղությամբ՝ արտահայտելով գործընթացը որպես պրոցեսուալ շղթայի ալգորիթմ, դիտարկելով սահմանադրականությունը որպես պրոցես համակարգում կամ համակարգի յուրաքանչյուր տարրի վերլուծության օգնությամբ:⁷

Հաշվի առնելով վերոնշյալը ժամանակակից սահմանադրականության կայացման և զարգացման գործընթացի դինամիկական կարող է ներկայացվել դասական ալգորիթմի տեսքով

⁷ Самородова-Богачкая Л. - Конституционно-правовая политика россии: приоритетные направления, оценка эволютивности конституционализма с помощью моделей системного и пунктуального анализа, международный журнал прикладных и фундаментальных исследований No11, 2014г:

- իրավական տեսություն (դոկտրինա)
- գիտական կանխատեսում
- օրենսդրություն
- հայցվող արդյունքներին օրենսդրության համապատասխանության ստուգումը պրակտիկայում
- օրենսդրության ուղղում (հետադարձ կապի սկզբունք)
- սոցիալական հավանություն
- կայուն իրավական մշակույթի ձևավորում բոլոր մակարդակներում (քաղաքացիական հասարակություն)
- իրավական մշակույթի ամրագրում, որպես հասարակական հավանության արդյունք
- որակապես ավելի բարձր իրավագիտակցության մոտեցում
- հայցվող նպատակի իրագործում

Այսպիսով՝ սահմանադրականությունը բնութագրվում է ինչպես ալգորիթմը կազմող բոլոր տարրերի համակցության որակի, այնպես էլ՝ դրա առանձին տարրերի էվոլյուցիայով: Կախված նրանից թե պրոցեսուալ շղթայի որ տարրն է ավելի ուժեղ կամ հակառակը, որ տարրն է պահանջում երկարատև ջանքեր դրա արդյունավետ իրականացման համար, կարելի է ալգորիթմի տարր առ տարր վերլուծությամբ գնահատել ոչ միայն սահմանադրականության «հասունությունը» տվյալ երկրում, տվյալ ժամանակաշրջանում, այլև դասակարգել այն զարգացման միտումներին համապատասխան:

Սահմանադրականության մակարդակի համակարգային գնահատումը ըստ Ի.Ա. Կրավեցի ներառում է գնահատման իրականացման չորս եզր՝ գաղափարատեսական, նորմատիվ-իրավական, ինստիտուցիոնալ-ֆունկցիոնալ, դատամեկնաբանական: Որոշ գիտնականներ գտնում են, որ այս մոդելը պետք է լրացվի հինգերորդ եզրով, որը ներկայացնում է անհատի և հասարակության իրավական մշակույթի մակարդակը: Հինգ եզր ներառող համակարգային վերլուծությունը իր կոմպակտության շնորհիվ իդեալականորեն համապատասխանում է սահմանադրականության կայացման և զարգացման ընդհանուր պատկերի վերլուծության համար՝ թույլ տալով հեշտությամբ գնահատել յուրաքանչյուր եզրի նաև ամբողջ համակարգի զարգացման ներդաշնակությունը և հավասարակշռությունը:

Եզրերից յուրաքանչյուրի անկատարությունը հանգեցնում է ամբողջական համակարգի թերարժեքության:

Գաղափարատեսական իրավական բազայի բացակայությունը բացառում է սահմանադրականության՝ որպես ամբողջական համակարգի ֆունկցիոնալ նորմատիվ-իրավական, ինստիտուցիոնալ, դատամեկնաբանական և իրավամշակութային փոխալմանավորված և փոխկապակցված բաղադրիչների ստեղծումը: Այդպիսի իրավիճակը նպաստում է համակարգում բազմաթիվ *անհարթությունների*, որը թույլ չի տալիս հասնել համաձայնեցման և արդյունավետության:

Նորմատիվ-իրավական բազայի ցածր որակի դեպքում պետությունը անպայմանորեն կբախվի իրավական անկայունության:

Ինստիտուցիո-ֆունկցիոնալ եզրի անհարթությունը անհնարին է դարձնում ինչպես նոր պրոգրեսիվ, այնպես էլ արդեն տարածված, պրակտիկայում փորձված նորմատիվ դրույթների համաձայնեցված, ռացիոնալ, կոորդինացված և բազմամակարդակ իրականացումը պրակտիկայում, բարդեցնում է արդեն գոյություն ունեցող սահմանադրական իրավական ասպեկտների շտկումը և թարմեցումը, բավարար մակարդակի կատարելության և հարթության բացակայության հետևանքով բերում է գաղափարատեսական, նորմատիվ իրավական, դատամեկնաբանական, իրավամշակութային ոլորտներում համակարգի ոչ ադեկվատ պատասխան ռեակցիայի ընդունվող իրավական փոփոխությունների նկատմամբ:

Սահմանադրական համակարգի դատամեկնաբանական շեմի անկատարությունը վտանգավոր է դառնում երկրում տնտեսաքաղաքական և սոցիալ-քաղաքական ուժերի փոփոխման հետևանքով քաղաքական-կոնյուկտուրային իրավական դրույթ-մեկնաբանությունների օրինականացմամբ: Իր պաշտոնական իրավակիրառ բյունթի ուժով սահմանադրականության դատամեկնաբանական եզրը հանդիսանում է ամբողջ համակարգի քաղաքական ադեկվատության (համարժեքության) աստիճանի ցուցիչ, «ձևականորեն այդպես չկոչվող, բայց իրական քաղաքական իշխանությունը», ինչպես 18-րդ դարում իրավագիտորեն նշել է Մոնտեսքյոն իր աշխատություններում:⁸

⁸ Самородова-Богачкая Л. - Конституционно-правовая политика россии: приоритетные направления, оценка эволютивности конституционализма с помощью моделей системного и пунктуального анализа, международный журнал прикладных и фундаментальных исследований No11, 2014г:

Սահմանադրականության հասունության օպերատիվ գնահատականը տրվում է Կոնգուլտվայի չափանիշներով:⁹ Գիտնականի կողմից առաջին տեղում են դասվում հետևյալ պայմանները

- մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների ապահովումը
- անկախ դատավարություն և ժողովրդի ու օրենքի առջև պատասխանատու պետական իշխանություն

Որպես սահմանադրականության երկրորդ էշելոն գիտնականը նշում է

- ազատ ընտրություններ
- օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների զսպումների և հակակշիռների համակարգ
- սեփական միտքն արտահայտելու ազատություն ՋԼՄ-ներում:

Սահմանադրականության մակարդակի բացահայտման և կայունության գնահատման նպատակով Գ. Հարությունյանի կողմից առաջարկվում է ինդիկատորների համակարգ հետևյալ մակարդակներում

- հասարակության սոցիալական ցուցանիշներ
- հասարակության դեմոկրատական արժեքների իրականացման ցուցանիշներ
- սահմանադրության, մարդու իրավունքների և ազատությունների իրավական պահպանման ցուցանիշներ:¹⁰

Համեմատական վերլուծություն երկրների կտրվածքով:

Սահմանադրականության երկարատև և բովանդակ պատմություն ունեցող արտասահմանյան երկրների սահմանադրական իրավունքի առավել կարևոր էտապների գիտական վերլուծությունը մեծ դեր է խաղում իրավական պետության, դրա կառավարման ձևերի, պետական կառուցվածքի և քաղաքական ռեժիմի էվոլյուցիայի ըմբռման գործում: Այդ իսկ պատճառով արտասահմանյան երկրների սահմանադրականության գաղափարի, էության և պատմության

⁹ Самородова-Богачкая Л. - Конституционно-правовая политика России: приоритетные направления, оценка эволютивности конституционализма с помощью моделей системного и пунктуального анализа, международный журнал прикладных и фундаментальных исследований No11, 2014г.

¹⁰ Арутюнян Г. - Конституция и конституционализм в контексте конституционной культуры нового тысячелетия, <http://www.concourt.am/armenian/structure/president/articles/article-ru-2012.pdf>

ուսումնասիրությունը հանդիսանում է ժամանակակից իրավական-պատմական գիտության կարևորագույն խնդիրներից մեկը:

Փաստորեն սահմանադրականության գաղափարի մարմնացումը սկսվում է 18-րդ դարի երկրորդ կեսից, որը կապված էր ԱՄՆ-ում և Ֆրանսիայում սահմանադրության ընդունմամբ:

Համաշխարհային հանրությունը սահմանադրականության համակարգի ձևավորման հարուստ փորձ ունի, սակայն այս ամենով հանդերձ յուրաքանչյուր պետություն առանձնանում է իր յուրահատկությամբ, որոնք թելադրում են սահմանադրականության սեփական մոդելի ստեղծման անհրաժեշտություն և հնարավորություն:

Այսպես ամերիկյան գիտնականները սահմանադրականության ցուցանիշներին են դասում դրա հենումը ժողովրդի սուվերենիտետի, սահմանադրության որպես գերագույն իրավունքի ճանաչման, այլ ոչ թե քաղաքական ծրագրային փաստաթղթի, սահմանադրությամբ նախանշվող ներկայացուցչական կառավարման, իրավաբանորեն երաշխավորվող իրավունքի գերակայության, դեմոկրատական սկզբունքների հիման վրա պետության կառավարման, ինչպես նաև իշխանության սահմանափակման, զսպումների և հակակշիռների համակարգի միջոցով իշխանությունների տարանջատման, սահմանադրական վերահսկողության ինստիտուտի առկայության, սահմանադրության կոշտ և այլ իրավական ակտերի նկատմամբ գերակա դերի, պետության կողմից մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների երաշխավորման և պաշտպանության վրա:¹¹

Ի տարբերություն ամերիկյան սահմանադրականության ֆրանսիականում նկատվում է ֆրանսիական փոփոխականություն ի հակադրումն ԱՄՆ-ի որտեղ 1787թ.-ից գործում է մեկ սահմանադրություն: Ֆրանսիական պատմության մեջ 1789թ. Մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների դեկլարացիայի հաստատմամբ կուտակված է հարուստ փորձ: Ֆրանսիային հայտնի է 17 սահմանադրական համակարգ:¹²

¹¹ Henkin L. New Birth of Constitutionalism: Genetis Influence and Genetis Defects. – Cordozo Law Review, 1991. – P. 40-41.

¹² Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты: Учеб. пособие / Пер. с франц. – М., 2002. – С. 214:

Գերմանական սահմանադրականության հիմքն են հանդիսանում ` ժողովրդի մեծամասնության կամքի ձևավորումը (այն չպետք է զսպվի և պետք է իրականացվի ազատորոն, իսկ փոքրամասնությունը պետք է հնարավորություն ունենա ստեղծել քաղաքական ընդդիմություն և դառնալու մեծամասնություն) սահմանադրական միջոցները իշխանության կենտրոնացման և չարաշահման կանխման համար (այս նպատակով սահմանադրությամբ նախատեսվում են ինստիտուցիոնալ երաշխիքներ` իշխանությունների տարանջատում, ֆեդերալիզմ, տեղական ինքնակառավարման մարմինների անկախություն), հիմնական օրենքի նորմերի գերակա իրավունքի ստատուսը, սահմանադրական դատական հսկողության իրականացումը, մարդու իրավունքների հարգումը և այլն:¹³

Ժամանակակից ռուսական սահմանադրական իրավունքի գիտության ներկայացուցիչների կարծիքով սահմանադրականությունը մեկնաբանվում է որպես բարդ երևույթ, որը ներառում է ա) սահմանադրական գաղափարներ և կատեգորիաներ, որոնք արտացոլում են հասարակության առաջնային հիմնական արժեքները, բ) քաղաքացիների և բնակչության մասսայական սահմանադրական գիտակցությունը, գ) սահմանադրական նորմերի, ակտերի և ինստիտուտների` որպես վերը նշված երկու էլեմենտների մարմանավորում, դ) սահմանադրական կարգ` որպես սահմանադրական նորմերի իրականացման պրոցես և վիճակ:¹⁴

Տեսականորեն և պրակտիկորեն սահմանադրականության հայրենիքը հանդիսանում է Անգլիան, որը մինչ օրս չունի գրված սահմանադրություն, և սահմանադրականությունը այստեղ ձևավորվել և հաստատվել է իրական իմաստով:

2014 թվականի նոյեմբերին Ալժիրում հրավիրված «Սահմանադրական զարգացումներն Աֆրիկայում» խորհրդածոդովում առաջ քաշված սկզբունքային եզրահանգումներից էին`

1. սահմանադրությունները չեն կարող լինել ունիֆիկացված, դրանք սոցիալ-մշակ- կութային ընդգրկում ունեցող երևույթ են,
2. անիմաստ է առաջ տանել Աֆրիկայի համար միասնականացված սահմանադրություն ունենալու գաղափարը,

¹³ Шевчук С. Основы конституционализма в юриспруденции. – Харків, 2002. – С. 142-143.

¹⁴ Тихомиров Ю.А. Конституция в правовой системе: взаимовлияние и противоречия // Конституция как фактор социальных изменений: Сборник докладов. – М., 1999. – С. 88:

3. առանց սահմանադրական զարգացումների երկրի ապագան մշուշոտ է,
4. բարեփոխումների գերագույն խնդիրը երկրի կայունության ապահովումն է,
5. բարքերի փոփոխությունը պետք է սկսել օրենքների փոփոխությունից,
6. անցումային հասարակարգերում զարգացման երաշխիքը հասարակական համաձայնության ձեռքբերումն է,
7. սահմանադրությունը պետք է կայուն լինի, բայց ոչ ստատիկ կայուն,
8. սահմանադրությունն արժեք ունի, եթե իրական կյանքում գոյություն ունի,
9. աֆրիկյան երկրների ամենամեծ խնդիրը ոչ թե սահմանադրությունների բացակայությունն է, այլ սահմանադրականության ճգնաժամը:¹⁵

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Գ.Հարությունյան - Սահմանադրական զարգացումների արժեքանական հիմնախնդիրներն արդի մարտահրավերների դիտանկյունից
2. Арутюнян Г. - Конституция и конституционализм в контексте конституционной культуры нового тысячелетия
3. Самородова-Богацкая Л. - Конституционно-правовая политика россии: приоритетные направления, оценка эволютивности конституционализма с помощью моделей системного и пунктуального анализа, международный журнал прикладных и фундаментальных исследований No11, 2014г:
4. Henkin L. New Birth of Constitutionalism: Genetic Influence and Genetic Defects. – Cordozo Law Review, 1991.
5. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты: Учеб. пособие / Пер. с франц. – М., 2002.
6. Шевчук С. Основы конституционализма в юриспруденции. – Харків, 2002.
7. Кравченко В. В. Конституционное право Украины: Учебное пособие. -Изд. 3-е, исправл. и доп. - К.: Аттика, 2004.
8. Тихомиров Ю.А. Конституция в правовой системе: взаимовлияние и противоречия // Конституция как фактор социальных изменений: Сборник докладов. – М., 1999.
9. Сравнительное конституционное обозрение- Институт права и публичной политики, No5 (84) 2011

¹⁵ Գ.Հարությունյան- Սահմանադրական զարգացումների արժեքանական հիմնախնդիրներն արդի մարտահրավերների դիտանկյունից, <http://www.concourt.am/armenian/structure/president/articles/article-harutyunyan-2014.pdf>:

Էլեկտրոնային կայք

<http://www.eurasialaw.ru>

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Ներկայիս անընդհատ զարգացող ու փոփոխվող աշխարհում սահմանադրականությունը հանդես է գալիս որպես պետության զարգացվածության գնահատման առանցքային չափորոշիչ: Սահմանադրականության բարձր մակարդակն ապահովում է անհատի, քաղաքացիական հասարակության և պետության իրավական-տնտեսական անվտանգության երաշխավորումը, որն էլ իրենից ներկայացնում է այսօրվա սահմանադրադեմոկրատական աշխարհակարգի էությունն ու միտումը: Ներկայումս սահմանադրականության մակարդակը ասոցացվում է, ավելին՝ շատ չափով կանխորոշում է պետության տնտեսական զարգացման մակարդակը: Այս առումով սահմանադրականությունը դառնում է տնտեսագիտության քննարկման խնդրո առարկա:

Սահմանադրականության երկարատև և բովանդակ պատմություն ունեցող արտասահմանյան երկրների սահմանադրական իրավունքի առավել կարևոր փուլերի գիտական վերլուծությունը մեծ դեր է խաղում իրավական պետության, դրա կառավարման ձևերի, պետական կառուցվածքի և քաղաքական ռեժիմի էվոլյուցիայի ըմբռման գործում: Այդ իսկ պատճառով արտասահմանյան երկրների սահմանադրականության գաղափարի, էության և պատմության ուսումնասիրությունը հանդիսանում է ժամանակակից իրավական-պատմական գիտության կարևորագույն խնդիրներից մեկը: